

Леонід Авксентійович Комашко,
аспірант відділу
інноваційних технологій в освіті обдарованих
Інституту обдарованої дитини НАПН України,
м. Київ, Україна

 <https://orcid.org/0000-0002-2302-6364>

УДК 373.5.048:331.548–021:464–056.45

DOI: [https://doi.org/10.32405/2309-3935-2022-3\(86\)-49-56](https://doi.org/10.32405/2309-3935-2022-3(86)-49-56)

ПРОБЛЕМА ПІДГОТОВКИ ОБДАРОВАНИХ СТАРШОКЛАСНИКІВ ДО ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ТЕОРІЇ ТА ІСТОРІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ТА СВІТОВОЇ ПЕДАГОГІКИ

Анотація.

У статті обґрунтовано та проаналізовано проблему підготовки обдарованих старшокласників до підприємницької діяльності в теорії та історії вітчизняної та світової педагогіки. Здійснено аналіз наукових праць історичних передумов розвитку вітчизняних та зарубіжних науковців у контексті підприємницької освіти, професійного самовизначення та готовності обдарованих старшокласників до підприємницької діяльності. У статті перераховано та окреслено шляхи розв'язання проблем, які назрівають і виникають під час підготовки обдарованих старшокласників до підприємницької діяльності в закладах позашкільної освіти.

Ключові слова: обдарованість; підприємництво; допрофесійна підготовка; готовність до професійного самовизначення.

Ідея включення підприємництва в позашкільну освіту викликала значний ентузіазм за останні декілька десятиліть. Вважається, що це є результатом безлічі таких наслідків, як економічне та індивідуальне зростання, створення робочих місць і підвищення стійкості суспільства, а також залучення до підготовки в підприємницькій діяльності обдарованої молоді. Проте втілення цієї ідеї в життя, поряд із заявленими позитивними ефектами, створило значні проблеми. Відсутність часу та ресурсів, страх учителів перед комерціалізацією, перешкоди освітнім структурам вводити відповідну підготовку, труднощі оцінювання та відсутність чіткості мети, завдань і змісту підприємницької освіти – це ті проблеми, з якими зіштовхуються практики, коли намагаються впровадити підприємництво в процес позашкільної освіти.

Тракування підприємницької освіти здійснювалося за дослідженнями низки зарубіжних вчених: З. Бюлент, Ф. Воррел, Н. Габелко, М. Гінзбург, В. Ефроїмсон, М. Канту, Х. Лібер, Ф. Монкс, Н. Робінсон, С. Родрігес і Жд. Сзарко.

Підготовка обдарованих старшокласників до підприємницької діяльності у вітчизняній педагогіці опирається на низку проблем, які вивчали О. Александрова, Ж. Вірна, М. Врубльовська, О. Губенко, А. Журкіна, Д. Закатков, Р. Іваненко, В. Кириченко,

Є. Клімов, Г. Костюк, О. Мельник, О. Платонов, М. Тименко, Е. Пряжнікова, М. Шабдінов, Л. Федоренко та ін.

На сучасному етапі в дослідженнях світової та вітчизняної педагогіки не розглядалося питання обґрунтування проблематичності підготовки обдарованих старшокласників до підприємницької діяльності.

Метою статті є здійснення теоретичного аналізу вітчизняних і зарубіжних вчених щодо проблеми підготовки обдарованих старшокласників до підприємницької діяльності.

В історичному контексті підготовка старшокласників до підприємницької діяльності здійснювалася доволі проблематично. Проаналізуємо її на прикладах досліджень науковців вітчизняної та світової педагогіки.

Історичний контекст і сучасний стан підготовки до підприємницької діяльності, а також особливості позашкільної освіти у вітчизняній педагогіці вивчали: Г. Балл, А. Вербицький, Д. Закатнов, О. Мельник, О. Осипов, П. Перепелиця, М. Піддячний, В. Рибалка, В. Тулаєв, О. Тютюнник [2, с. 46].

Так, у 1920–30 рр. здійснювалася допрофесійна підготовка політехнічного спрямування, де загальноосвітня школа виконувала роль професійної установи.

У довоєнні та післявоєнні роки (1941–1953 рр.), згідно з дослідженнями Д. Богоявленської, Л. Липової, Р. Науменко, І. Якимової, започатковується допрофесійна та професійна підготовка старшокласників до праці у сфері транспорту, сільського господарства та промисловості [2, с. 46].

В історичному контексті радянська педагогіка забороняла розвивати підприємницькі здібності у школярів, відповідно до аналізу праць Л. Данилевич, Л. Федоренко, А. Шевенко та ін. Така консервативна позиція ґрунтувалася на розвитку спекулятивних форм поведінки в учнів, що призводило до авантюризму, а в подальшому – аферизму [10, с. 92].

Згідно з дослідженнями В. Русакова, Л. Липова, А. Матюшкіна, допрофесійна підготовка в закладах позашкільного типу в 1960–80 рр. базувалася на системі виробничих відносин, підприємстві в сільськогосподарській діяльності та бригадах, що передбачало поєднання навчання з виробничою працею. Також в 1970-х рр. створюються умови для розвитку здібностей обдарованих дітей. Це так званий рівень спеціалізованих шкіл для обдарованих, який прирівнювався до закладів вищої освіти (ЗВО) [8, с. 72].

У 1990-х рр. в Україні підприємницьку освіту в школах розглядали крізь призму трудового допрофесійного навчання. Перші програми «Основи підприємницької діяльності» у 1990-х рр. для старшокласників в закладах позашкільної освіти запроваджували Д. Закатков, О. Саянова, М. Тименко та ін. [7, с. 51].

У НЦ «Мала академія наук України» варто започаткувати підприємницьку освіту для обдарованих, хоча в центрі існує напрям «Економіка», що наближений до підприємництва.

На сучасному етапі актуальності набувають спецкурси «Основи підприємницької діяльності» для учнів 8–11 класів О. Гребеннікової та Л. Яцунь [6, с. 34].

Відповідна програма сьогодення враховує основні завдання курсу, до якого належать:

- засвоєння знань у підприємницькій діяльності з позиції правових економічних, соціальних, організаційних і психологічних передумов;
- розвиток особистісних і професійних якостей у підприємницькій сфері тощо [6, с. 67].

Проаналізуємо трактування підприємницької освіти за дослідженнями таких зарубіжних вчених: З. Бюлент, Ф. Воррел, Н. Габелко, М. Гінзбург, В. Єфроїмсон, М. Канту, Х. Лібер, Ф. Монкс, Н. Робінсон, С. Родрігес, Жд. Сзарко та ін. [13, с. 7].

Підприємницьку освіту згадані вище дослідники розглядають з двох позицій: вузького та широкого значення. У вузькому розумінні цього слова автори М. Канту, З. Бюлент, Ф. Воррел, Жд. Сзарко та Н. Габелко спираються на визначення підприємництва, яке визначається як відкриття бізнесу. Інше розуміння описує не створення нових організацій,

а розвиток учнів більш креативними, орієнтованими на можливості, ініціативними та інноваційними, із дотриманням широкого визначення підприємництва, що стосується всіх сфер життя (М. Гінзбург, В. Єфроїмсон, Н. Робінсон) [11, с. 138].

Основна ідея полягає в тому, що учні можуть і повинні тренувати свою здатність та бажання створювати цінність для інших. Це є основою підприємництва, а також компетенцією, якою в сучасному суспільстві дедалі більше потребують усі громадяни, незалежно від вибору професії.

На нашу думку, проблема підготовки обдарованих учнів до підприємницької діяльності полягає в тому, що педагоги мають розпочати формувати підприємницькі здібності ще з молодшого шкільного віку, починаючи з широкого визначення підприємництва, включеного в навчальний план і актуально для всіх учнів.

Розвиток підприємницьких якостей у початковій школі таких країн, як США, Ірландія, та Італія, вивчали І. Куїп, І. Зотермер. У молодшій школі започатковані спецкурси під назвою «Цікава економіка», де окремими практичними розділами додаються «Школа бізнесу» та «Я планую свій бізнес». Додатково в молодшій та середній школах розвивають підприємницькі якості комп'ютерні ігри «Монополія» та «Антимонополія» [17, с. 23].

Варто зазначити, що допрофільна підготовка в підприємницькій діяльності за кордоном може розпочинатися за спеціалізованими програмами ще в молодшій школі.

Зарубіжні дослідники С. Родрігес і Х. Лібер стверджують, що єдиний спосіб розвинути в учнів підприємницькі здібності – це застосувати підхід «навчання через дію». Серед дослідників зростає консенсус того, що перешкоджає учням відвідувати та контактувати з міждисциплінарними командами і спілкуватися з людьми за межами школи/університету [15, с. 75].

У Сполучених Штатах за дослідженнями А. Гарн, М. Метьюз та Дж. Джоллі використовується єдиний термін – «підприємницька освіта» на рівнях школа/коледж/університет [20, с. 9].

У Північній та Східній Європі вчені С. Кулегель, У. Топсакал використовують деякі додаткові терміни. У Швеції та на Балканах термін «підприємницьке навчання» часто використовують як еквівалент освіти підприємства. Іншим набором термінів, які використовуються у Фінляндії, є внутрішня та зовнішня підприємницька освіта. Внутрішня підприємницька освіта є синонімом вузького значення підприємницької освіти, а зовнішня підприємницька освіта постає синонімом широкого значення підприємницької освіти [18, с. 30].

Зокрема М. Лінч та С. Джарілло визначають підприємництво як «процес, за допомогою якого люди – самостійно або всередині організації – шукають можливості незалежно від ресурсів, які вони зараз контролюють» [14, с. 40].

Натомість Б. Джулієн і Х. Селф використовують конструктивістський підхід у дослідженні підприємництва та пропонують визначення, охоплює не лише підприємця, а й нову створену цінність, середовище, у якому вона відбувається, сам підприємницький процес і зв'язки між цими конструкціями з часом [16, с. 45].

Альтернативний погляд на підприємництво, який краще підходить для сфери освіти, полягає в тому, щоб розглядати його як загальний метод людських дій, що складається з принципів і прийомів, використовувати які кожен може навчитися ще під час здобуття базової освіти (Е. Карадуман, З. Булент) [13, с. 21].

Підприємницьку освіту на три підходи поділяють М. Путаллаз, Дж. Болдуїн, Х. Селф. Навчання «про» підприємництво означає змістовний і теоретичний підхід, який має на меті дати загальне розуміння цього явища. Це найпоширеніший підхід, який використовують у закладах вищої освіти. Навчання «для» підприємництва передбачає професійно-орієнтований підхід, що спрямований на надання початківцям підприємцям необхідних знань та навичок. Викладання «через» означає підхід, що заснований на процесі та часто на досвіді, коли учні проходять через фактичний процес підприємницького навчання. Цей підхід переважно спирається на ширше визначення підприємництва і може бути інтегрований в інші предмети загальної освіти, поєднуючи підприємницькі характеристики, процеси та досвід з основним предметом. Вибудований підхід навчання «через» підприємницьку діяльність може бути актуальним всіх рівнях освіти загалом і для обдарованих старшокласників зокрема [18, с. 61].

Визначення підприємницької освіти спирається на таке базове визначення: «Підприємництво – це коли ви використовуєте можливості, ідеї та перетворюєте їх на цінність для інших. Цінність, яка створюється, може бути фінансовою, культурною або соціальною» (С. Казрун) [1, с. 8].

Підготовка обдарованих старшокласників до підприємницької діяльності у вітчизняній педагогіці опирається на низку проблем, які вивчали О. Александрова, Ж. Вірна, М. Врубльовська, О. Губенко, А. Журкіна, Д. Закатков, Р. Іваненко, В. Кириченко, Є. Клімов, Г. Костюк, О. Мельник, О. Платонов, Е. Пряжнікова, М. Тименко, М. Шабдінов, Л. Федоренко та ін. Зокрема необхідно:

- окреслити стратегії оцінювання обдарованих, які вчителі могли використовувати в повсякденній практиці, дозволяючи колективно й індивідуально оцінювати за своєю природою колективний, соціальний та емоційний процес навчання;

- визначити шляхи управління та зменшення складності, до якої може призвести підприємницька освіта для обдарованих;

- розробити стратегії для вбудовування творчого навчання на практиці у змістовні та теоретичні навчальні програми для обдарованих [3, с. 66].

Якщо майбутня робота у сфері підготовки обдарованих старшокласників до підприємницької діяльності може бути успішною з цими та іншими пов'язаними проблемами, загальна відповідь на запитання «Що собою являє підготовка до підприємницької діяльності в позашкільних закладах?» можливо, буде дуже відрізнятися від сьогоднішніх звичних відповідей і поширеної плутанини.

Підготовка до підприємницької діяльності обдарованих учнів у закладах позашкільної освіти постає проблемою, тому що вкрай складно визначити, розвинути та реалізувати підприємницькі якості, що слугуватимуть основою у відповідній сфері. Завдання педагога полягає в тому, щоб допомогти визначитись обдарованому учневі з майбутніми професіями у сфері підприємництва. Наше завдання описати систему підтримки педагогам, які викладатимуть дисципліни підприємництва для обдарованих старшокласників у закладах позашкільної освіти. Дуже важливо надати педагогам педагогічну підтримку щодо розкриття та реалізації обдарованих у сфері бізнесу та підприємництва.

Також потрібно враховувати, що формування готовності обдарованих до підприємницької діяльності – це складний інтегративний процес, де поштовхом до розкриття відповідних потенційних можливостей буде система підготовки обдарованих старшокласників до вибору професій сфери підприємницької діяльності в закладах позашкільної освіти. Цей процес може бути започаткований у відповідних закладах, та самій дитині потрібно вирішувати: бути чи не бути підприємцем.

Заклади позашкільної освіти можуть закласти основу знань про підприємництво та нав'язувати підприємницьку діяльність не зовсім коректно в педагогічному спрямуванні. Педагогам варто врахувати в педагогічній практиці відсоток ризику в підприємстві, наскільки він буде виправданим під час започаткування та реалізації бізнес-проектів. Педагогам важливо акцентувати у викладанні підприємництва на способи мислення, креативні підходи та ідеї до заробітку, які наявні в обдарованих учнів. У педагогічному контексті варто дотримуватися і моральних принципів, які зазвичай порушуються у сфері бізнесу (наприклад, аморальний «брудний» бізнес у сфері проституції та наркоманії).

Сфера бізнесу та педагогічна система розташовані «на різних полюсах» і наше завдання полягає в тому, щоб звести ці два поняття в єдине ціле, створити таку систему підготовки, яка була б запорукою успіху в професійному самовизначенні підприємницьких професій. Дуже важливо виявляти ті якості до підприємницької діяльності, які спрямовані як на процес (творчі, наукові професії), так і на результат (заробіток грошей). До системи підготовки підприємницької діяльності варто включити економічну підготовку й економічне виховання обдарованих учнів у закладах загальної середньої освіти [5, с. 82].

У дослідженнях М. Шимановського та М. Вовківського описано сутність професійної підготовки старшокласників до підприємницької діяльності. Авторі розмежують поняття допрофесійної та професійної підготовки. На нашу думку, в поняття допрофесійної підготовки включена широкомасштабність підприємницької діяльності, а в поняття професійної підготовки включена більш глибинна та вузька специфіка. У широкому контексті обдаровані учні позашкільних закладів мають бути обізнані зі специфікою праці, поважати людську працю в моральному еквіваленті і саме ця базова основа буде фундаментом у професійному самовизначенні та подальшій професійній самореалізації та кар'єрі [2, с. 30].

Допрофесійна підготовка постає базою для формування та розвитку особистісних якостей, які в подальшому переростуть у професійно-важливі якості майбутнього підприємця.

Допрофесійна підготовка не повинна замінювати професійне навчання, тому орієнтовано має вписуватися в 1–2 роки залежно від специфіки робочої програми [6, с. 86].

Мета допрофесійної підготовки полягає в тому, щоб визначити здібності обдарованої дитини до підприємництва, вмотивувати дитину на розкриття потенційних здібностей, надати можливість відчувати інтерес до підприємництва, задовольнивши потреби обдарованих у професійному самовизначенні.

Отже, допрофесійна підготовка є проміжним етапом між загальною та професійною освітою. Наше завдання полягає в тому, щоб розібратися в цій проміжній сфері таким чином, щоб обдаровані діти розкрили свої потенційні можливості до підприємницької діяльності та визначилися зі специфікою професій підприємництва [8, с. 39].

Найоптимальніше допрофесійну підготовку запускати в підлітковому віці після обов'язкової освіти, або ж останніми роками навчання в 14–15-річному віці. На нашу думку, це буде краще, тому що відповідна частина учнів після 9-го класу вже обирає майбутню професію. Показник академічної успішності обдарованого учня брати не рекомендовано, оскільки діти з лідерськими підприємницькими якостями можуть мати відносно занижені оцінки.

Проблема полягає в тому, що допрофесійна підготовка, оснащена загальною термінологією, не несе в собі достатнього практичного досвіду, а обдарованого учня насамперед потрібно зацікавити вмотивувати до відповідної діяльності, тому розв'язання проблем мотивації та розвитку здібностей до підприємницької діяльності – це завдання педагогічної системи підготовки обдарованих учнів до підприємницької діяльності.

В американській педагогічній енциклопедії поняття допрофесійної підготовки допомагає обдарованим дітям розвивати спільні, не пов'язані з роботою, сильні сторони та навички, які сприяють

можливості працевлаштування на оплачуваній роботі в інтегрованому середовищі спільноти. Ці навички можуть включати: навчання ефективного спілкування з керівниками, колегами та клієнтами; вміння дотримуватися вказівок; вміння виконувати завдання; навички щодо розв'язання проблем на робочому місці [1, с. 7].

Ми закликаємо педагогів формувати професійні якості, вивчати професійні навички, звички, інтереси та цілі обдарованих дітей. Це дає нам змогу приймати спільні рішення з кожною обдарованою дитиною, щоб узгодити їх із найкращою можливою програмою навчання. Створюючи середовище вибору для обдарованих, а також навчаючи, ми допомагаємо надати можливість стабільності та успіху.

Допрофесійна підготовка є основою для вибору відповідного профілю навчання, а саме – підприємницької діяльності. Педагогічна система таким чином звужує час і спрямовує у вірне русло обдарованих дітей, диференціюючи найобдарованіших до підприємницької діяльності [12, с. 8].

Підприємницька освіта демонструє прогресивне зростання в освітніх закладах всього світу (Г. Куратко) і в 2020 р. її пропонували в 1200 бізнес-школах лише у Сполучених Штатах [16, с. 44].

Найпоширенішою причиною того, чому дослідники та експерти сприяють підготовці до підприємницької діяльності в позашкільних закладах, є те, що підприємництво розглядають як головний двигун економічного зростання та створення робочих місць (О. Вонг) [18, с. 50].

Підприємницьку позашкільну освіту часто розглядають як відповідь на дедалі більш глобалізований, невизначений і складний світ, у якому ми живемо, що вимагає від усіх людей та організацій у суспільстві оволодіти підприємницькими компетенціями (Н. Гібб) [20, с. 18].

На сучасному етапі в Україні запускаються міжнародні грантові проєкти для обдарованих учнів закладів загальної середньої освіти та позашкільної освіти під назвами: «Шкільна академія підприємництва» (українсько-польський проєкт), «Шкільне підприємництво» (українсько-словацький проєкт) тощо.

На базі старших класів економічних профілів створено клуби підприємництва «Ерудит», де проводять інтегративні заняття разом з психологами та бізнес-практиками.

На нашу думку, головне завдання сучасної педагогічної освіти полягає в розширенні кола підприємницької діяльності в контексті професійного самовизначення обдарованих дітей.

Загальні концептуальні положення обдарованих старшокласників у сфері професійного самовизначення вивчали Є. Ананьїна, Н. Аніщенко, Н. Балацька, О. Буров, М. Врубльовська, М. Гінзбург, А. Голомшток, Г. Горбатько, О. Губенко, Є. Гудкова, О. Джура, Є. Єгорова, І. Жерноклеєв, Д. Закатков, В. Зарицька, Л. Йовайша, Р. Іваненко, В. Кириченко,

Є. Клімов, І. Кондаков, Л. Корінна, Г. Костюк, Т. Кравченко, С. Кулікова, Л. Куліненко, А. Кухарчук, І. Кучерявеко, Н. Лавриненко, І. Мартинюк, М. Мельник, О. Мельник, О. Морін, А. Мудрик, І. Назимов, С. Пашенко, К. Платонов, М. Тименко, З. Річардс, Дж. Рензулі, С. Пфайффер, Н. Робінсон, К. Мей, Дж. Фельдхусен, М. Садова, Л. Федоренко, Б. Федоришин, С. Чистякова, М. Шабдінов, П. Шавир, С. Чистякова, А. Шевенко.

Такі дослідники, як Є. Ананьїна, Ж. Вірна, М. Гинзбург, А. Голомшток, І. Жерноклеєв, В. Кириченко, Л. Ткачук, С. Чистякова, М. Садова, А. Шевенко схилиються до того, що професійне самовизначення як дефініція включає самостійний вибір професії, здійснення аналізу внутрішніх ресурсів, здібностей обдарованих учнів та їх співвідношення з вимогами професії [9, с. 115].

Натомість А. Голомшток, Г. Горбатко, Л. Куліненко, А. Кухарчук, С. Пашенко, М. Шабдінова розглядають професійне самовизначення як довготривалий процес, результатом якого є готовність старшокласника обрати на майбутнє професію, яка б відповідала його здібностям та інтересам [2, с. 45].

Готовність обдарованого старшокласника до професійного самовизначення у сфері підприємницької освіти за дослідженнями О. Мельник – це складний інтегративний процес, який виступає новоутворенням в старшому шкільному віці, яке розкриває здібності, таланти специфічні якості обдарування до підприємницької діяльності, а також враховує вимоги щодо реалізації відповідних можливостей у закладах освіти [6, с. 38].

Розробленням діагностичного інструментарію щодо професійного самовизначення у сфері бізнесу і підприємництва та інших професійних сферах займалися такі психологи-діагности: Ж. Вірна, М. Мельник, О. Мельник, М. Садова, Б. Федоришин, А. Шевенко [2, с. 32].

Однак професійна орієнтація сучасної школи розрахована здебільшого на рівень середньостатистичного учня, що позбавляє обдаровану молодь можливості більш ґрунтовно та професійно визначитися з майбутньою професією. Для урахування вибірки обдарованих потрібно запроваджувати заклади позашкільної освіти для підготовки обдарованих старшокласників до вибору професії в підприємницькій діяльності.

Дослідженням різних видів обдарованості старшокласників (зокрема лідерської обдарованості в підприємницькій діяльності) займалися сучасні науковці: О. Антонова, І. Бабенко, І. Волошук, М. Гальченко, В. Мадзігон, Л. Данилевич, Завгородня, В. Моляко, О. Музика, А. Савенков, М. Янковчук. Автори наголошують на детермінантах виникнення та підготовки молоді до підприємницької діяльності з урахуванням відповідного різновиду обдарування [5, с. 103].

На нашу думку, підготовку до підприємницької діяльності з обдарованими старшокласниками в по-

зашкільних закладах важливо модернізувати до інноваційних, економіко-політичних умов у зв'язку з розвитком суспільства. Доречно було б започаткувати в закладах позашкільної освіти курси дисциплін «Основи підприємницької діяльності».

Згідно з дослідженнями сучасних іноземних вчених П. Шавир, З. Річардс, Дж. Рензулі, С. Пфайффер, Н. Робінсон, К. Мей, Дж. Фельдхусен, С. Кохн доведено, що понад 83 % обдарованих учнів мають бажання вивчати курси підприємництва. Щоб започаткувати ці курси в позашкільних навчальних закладах України не достатньо методичної бази та кваліфікованих фахівців, які б зуміли надати методичку викладання з обдарованими дітьми за відповідним напрямом. Факультативи та спецкурси були б доречними, але недостатньо оплачувані в країні, де наявна проблема економічного розвитку з військовими наслідками: «Основи підприємництва», «Податкова система», «Фінансова грамотність» [21, с. 5].

Важливо диференціювати типи позашкільних навчальних закладів, щоб віднайти нішу для підготовки обдарованих старшокласників до підприємницької діяльності.

Підприємницька діяльність як продукт підприємницької екосистеми вважається процесом, з якого люди створюють змогу інновацій. Ця інновація зрештою сприятиме формуванню нової цінності в суспільстві, а отже, це кінцевий результат підприємницької екосистеми, тоді як підприємницька діяльність є скоріше проміжним продуктом системи. Ця підприємницька діяльність має безліч таких проявів, як інноваційні стартапи, швидкозростаючі стартапи та запозятливі співробітники [16, с. 50].

У систему підготовки до вибору професії в підприємницькій сфері варто включити нормативні документи, якими керується підприємець: Конституція України (ст. 15, 41, 42, 44, 47, 49, 51) Господарський кодекс України (ст. 225, 318), Положення про професійну орієнтацію молоді, концепцію профільного навчання у старшій школі тощо [2, с. 55].

Отже, підсумовуючи вищезазначене, варто відмітити, що підготовка до підприємницької діяльності обдарованих старшокласників описує низку проблем, які висвітлено низкою науковців у зарубіжній та вітчизняній педагогіці:

– проблема постає в тому, що допрофесійна підготовка, яка оснащена загальною термінологією, не несе в собі достатнього практичного досвіду, а обдарованого учня насамперед потрібно зацікавити і вмотивувати до відповідної діяльності, тому розв'язання проблем мотивації, проблем розвитку здібностей до підприємницької діяльності – це завдання педагогічної системи підготовки обдарованих учнів до підприємницької діяльності;

– професійна орієнтація сучасної школи розрахована здебільшого на рівень пересічного учня, що позбавляє обдаровану молодь більш ґрунтовно та професійно визначитися з майбутньою професією.

Для врахування вибірки обдарованих, потрібно запроваджувати заклади позашкільної освіти для підготовки обдарованих старшокласників до вибору професії в підприємницькій діяльності;

– у систему підготовки до вибору професії в підприємницькій сфері варто включити нормативні документи, якими керується підприємець.

Сутність висвітлених проблем будемо розв'язувати за рахунок розробленої на майбутнє концепції педагогічної системи готовності обдарованих старшокласників до вибору професії в підприємстві та поліструктурної моделі готовності обдарованих старшокласників до вибору професій сфери підприємницької діяльності в закладах позашкільної освіти.

Використані літературні джерела

1. *Вербицький В. В.* Про стан і перспективи розвитку позашкільної освіти / В. В. Вербицький // Позашкільна освіта: історичні поступи та здобутки: матеріали Всеукр. пед. конф. (Київ, 2–3 груд. 2008 р.). – Київ : АБЕРС, 2008. – С. 5–18.

2. *Вірна Ж. П.* Основи професійної орієнтації / Ж. П. Вірна. – Луцьк : Вежа, 2013. – 156 с.

3. *Гинзбург М. Р.* Личностное самоопределение как психологическая проблема / М. Р. Гинзбург // Вопросы психологии. – 1998. – № 2. – С. 3–11.

4. *Мельник О. В.* Профорієнтаційна робота зі школярами в умовах профільного навчання : наук.-метод. посіб. для вчителів / О. В. Мельник. – Київ : Мегаприт, 2008. – 160 с.

5. *Науменко Р. А.* Державна підтримка обдарованої учнівської молоді: досвід України / Р. А. Науменко // Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика. – 2019. – Вип. 2. – 276 с.

6. Педагогічні засоби підготовки старшокласників до професійного самовизначення в умовах профільного навчання / Д. О. Закатнов, О. В. Мельник, О. В. Осипов та ін. – Київ : ППВ АПН України, 2015. – 215 с.

7. *Піддячий М. І.* Організаційно-педагогічні умови підготовки старшокласників до професійного самовизначення у міжшкільних навчально-виробничих комбінатах: дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 / М. І. Піддячий. – Київ, 2002. – 296 с.

8. *Русова В. В.* Самоактуалізація особистості обдарованих старшокласників в умовах профільної підготовки (на матеріалі науково-дослідної роботи школярів у Малій академії наук): метод. посіб. / В. В. Русова. – Київ : Інфосистем, 2011. – 156 с.

9. *Садова М. А.* Особистісні та когнітивні чинники самовизначення щодо майбутньої професії учнів ліцею із різними видами обдарованості (академічна, творча, інтелектуальна) / М. А. Садова // Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи. – 2020. – Вип. 2 (25). – С. 110–118. DOI: [https://doi.org/10.32405/2413-4139-2020-2\(25\)-110-118](https://doi.org/10.32405/2413-4139-2020-2(25)-110-118).

10. *Федоренко Л. П.* Психологічні особливості професійного самовизначення випускників сільських шкіл: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Л. П. Федоренко. –

Київ, 2020. – URL: https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/%D0%94_26.053.10/FEDORENKO.pdf.

11. Traditional Methods of Identifying Gifted Students Overlooks Many Share: Facebook Twitter Linked In Print Email // IDRA Newsletter. – June – July 2018. – P. 130–142. – URL: <https://www.idra.org/resource-center/traditional-methods-of-identifying-gifted-students-overlooks-many/>.

12. Early Development of Entrepreneurial Qualities: the Role of Initial Education. Isobel van der Kuip Ingrid Verheul Zoetermeer. – June 2019. – URL: <https://ondernemerschap.panteia.nl/pdf-ez/n200311.pdf>.

13. *Karaduman E.* Developing Entrepreneurial Skills of Gifted Students in the Context of Teachers' Views / E. Karaduman, Z. Bülent. – Ecevit University, Special Education, Turkey, 2021. – URL: https://www.researchgate.net/publication/357809698_Developing_Entrepreneurial_Skills_of_Gifted_Students_in_the_Context_of_Teachers'_Views.

14. *Kathryn C. Ibata-Arens.* Race to the Future: Innovations in Gifted and Enrichment Education in Asia, and Implications for the United States. administrative sciences. – 2020. – URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/admsci-02-00001-v2.pdf>.

15. *Lynch M.* Five steps to better gifted student identification by matthew lynch / Matthew Lynch. – July 26, 2019. – P. 70–80. – URL: <https://www.theedadvocate.org/five-steps-to-better-gifted-student-identification/>.

16. *Putallaz M.* Original Articles. The Duke University Talent Identification Program / M. Putallaz, J. Baldwin // Hollace Selph. – 19 Aug 2016. P. 41–54. DOI: <https://doi.org/10.1080/13598130500115221>.

17. Parental Influences on the Academic Motivation of Gifted Students: A Self-Determination Theory Perspective / Alex C. Garn, Michael S. Matthews, and Jennifer L. Jolly. – October 2015. – P. 20–25. – URL: https://selfdeterminationtheory.org/SDT/documents/2010_GarnMatthewsetal_GCQ.pdf.

18. *Kulegel S.* Investigating Perceptions and Skills of Gifted Students in STEM Education / S. Kulegel, U. U. Topsakal // World Journal of Education. – 2021. – Vol. 11. – No. 3. – URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1308615.pdf>.

19. *Rodriguez S.* Relationship Between Entrepreneurship Education, Entrepreneurial Mindset, and Career Readiness in Secondary Students / S. Rodriguez and H. Lieber. – 2020. – URL: <https://www.nfte.com/wp-content/uploads/2020/05/Relationship-Between-Entrepreneurship-Education-Entrepreneurial-Mindset-and-Career-Readiness-in-Secondary-Students.pdf>.

20. Students Professional Orientation to the Teaching Profession in Educational Environment. – 2019. – URL: <https://www.iejme.com/download/students-professional-orientation-to-the-teaching-profession-in-educational-environment.pdf>.

21. User Generated Education. Elementary Social Entrepreneurship: A Perfect STEAM Lesson. – 2022. – URL: <https://usergeneratededucation.wordpress.com/2018/05/13/elementary-social-entrepreneurship-a-perfect-steam-lesson/>.

References

1. Verbytskyi, V. V. (2008). Pro stan i perspektyvy rozvytku pozashkilnoi osvity [About the state and prospects of the development of out-of-school education]. *Pozashkilna osvita: istorychni postupy ta zdotky – Out-of-school education: historical progress and achievements*. Kyiv, P. 5–18. [in Ukrainian].
2. Virna, Zh. P. (2013). *Osnovy profesiinoi oriientsatsii [Fundamentals of professional orientation]*. Lutsk, 156 p. [in Ukrainian].
3. Hynzburch, M. R. (1998). Lychnostnoe samoopredeleniye kak psikhologicheskaya problema [Personality self-determination as a psychological problem]. *Voprosy psikhologii – Questions of psychology*. 2. P. 3–11. [in Russian].
4. Melnyk, O. V. (2008). *Proforiientatsiina robota z shkoliariv v umovakh profilnoho navchannia [Vocational orientation work with schoolchildren in the conditions of specialized training]*. Kyiv, 160 p. [in Ukrainian].
5. Naumenko, R. A. (2019). Derzhavna pidtrymka obdarovanoi uchnivskoi molodi: dosvid Ukrainy [State support of gifted students: the experience of Ukraine]. *Navchannia i vykhovannia obdarovanoi dytyny: teoriia ta praktyka – Education and training of a gifted child: theory and practice*. 2. 276 p. [in Ukrainian].
6. Zakatnov, D. O., Melnyk, O. V., & Osypov, O. V. et al. (2015). *Pedahohichni zasoby pidhotovky starshoklasnykiv do profesiinoho samovyznachennia v umovakh profilnoho navchannia [Pedagogical means of preparing high school students for professional self-determination in the conditions of specialized training]*. Kyiv, 215 p. [in Ukrainian].
7. Pidliachyi, M. I. (2002). Orhanizatsiino-pedahohichni umovy pidhotovky starshoklasnykiv do profesiinoho samovyznachennia u mizhshkilnykh navchalno-vyrobnychkh kombinatakh [Organizational and pedagogical conditions for training high school students for professional self-determination in inter-school educational and industrial combines]: *Abstract for the candidate's thesis*. Kyiv, 296 p. [in Ukrainian].
8. Rusova, V. V. (2011). *Samoaktualizatsiia osobystosti obdarovanykh starshoklasnykiv v umovakh profilnoi pidhotovky (na materialakh naukovykh doslidnykh roboty shkoliariv u Malii akademii nauk) [Self-actualization of the personality of gifted high school students in the conditions of specialized training (based on the research work of schoolchildren at the Small Academy of Sciences)]*. Kyiv, 156 p. [in Ukrainian].
9. Sadova, M. A. (2020). Osobystisni ta kognityvni chynnyky samovyznachennia shchodo maibutnoi profesii uchniv litseiu iz riznymi vydamy obdarovanosti (akademichna, tvorcha, intelektualna) [Personal and cognitive factors of self-determination regarding the future profession of lyceum students with different types of giftedness (academic, creative, intellectual)]. *Pedahohichni innovatsii: idei, realii, perspektyvy – Pedagogical innovations: ideas, realities, perspectives*. 2 (25). P. 110–118. DOI: [https://doi.org/10.32405/2413-4139-2020-2\(25\)-110-118](https://doi.org/10.32405/2413-4139-2020-2(25)-110-118). [in Ukrainian].
10. Fedorenko, L. P. (2020). Psykhologichni osoblyvosti profesiinoho samovyznachennia vypusknnykiv silskykh shkil [Psychological features of professional self-determination of rural school graduates]. *Abstract for the candidate's thesis*. Kyiv. Retrieved from: https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/%D0%94_26.053.10/FED. [in Ukrainian].
11. Traditional Methods of Identifying Gifted Students Overlooks Many Share: Facebook Twitter Linked In Print Email (2018). IDRA Newsletter. June – July. P. 130–142. Retrieved from: <https://www.idra.org/resource-center/traditional-methods-of-identifying-gifted-students-overlooks-many/>. [in Ukrainian].
12. Isobel van der Kuip Ingrid Verheul Zoetermeer (2019). Early Development of Entrepreneurial Qualities: the Role of Initial Education June. Retrieved from: <https://ondernemerschap.panteia.nl/pdf-ez/n200311.pdf>.
13. Karaduman, E., & Blent, Z. (2021). Developing Entrepreneurial Skills of Gifted Students in the Context of Teachers' Views. Ecevit University, Special Education, Turkey. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/357809698_Developing_Entrepreneurial_Skills_of_Gifted_Students_in_the_Context_of_Teachers'_Views.
14. Kathryn, C. (2020). Ibata-Arens. Race to the Future: Innovations in Gifted and Enrichment Education in Asia, and Implications for the United States. administrative sciences. Retrieved from: <file:///C:/Users/User/Downloads/admsci-02-00001-v2.pdf>.
15. Lynch, M. (2016). Five steps to better gifted student identification by matthew lynch. July 26. P. 70–80. Retrieved from: <https://www.theedadvocate.org/five-steps-to-better-gifted-student-identification/>.
16. Original Articles. The Duke University Talent Identification Program (2016). Martha Putallaz, Joy Baldwin. Hollace Selph. Published online: 19 Aug. P. 41–54. DOI: <https://doi.org/10.1080/13598130500115221>.
17. Garn, A. C., Matthews, M. S. & Jolly, J. L. (2015). Parental Influences on the Academic Motivation of Gifted Students: A Self Determination Theory Perspective. October. P. 20–25. Retrieved from: https://selfdeterminationtheory.org/SDT/documents/2010_GarnMatthewsetal_GCQ.pdf.
18. Kulegel S., & Topsakal, U. U. (2021). Investigating Perceptions and Skills of Gifted Students in STEM Education *World Journal of Education*. Vol. 11, No. 3. Retrieved from: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1308615.pdf>.
19. Rodriguez, S., & Lieber, H. (2020). Relationship Between Entrepreneurship Education Entrepreneurial Mindset, and Career Readiness in Secondary Students. Retrieved from: <https://www.nfte.com/wp-content/uploads/2020/05/Relationship-Between-Entrepreneurship-Education-Entrepreneurial-Mindset-and-Career-Readiness-in-Secondary-Students.pdf>.
20. Students Professional Orientation to the Teaching Profession in Educational Environment (2019). Retrieved from: <https://www.iejme.com/download/students-professional-orientation-to-the-teaching-profession-in-educational-environment.pdf>.
21. User Generated Education (2022). Elementary Social Entrepreneurship: A Perfect STEAM Lesson. Retrieved from: <https://usergeneratededucation.wordpress.com/2018/05/13/elementary-social-entrepreneurship-a-perfect-steam-lesson/>.

Комашко Леонід, Postgraduate Student of the Department of Innovative Technologies in Gifted Education, Institute of Gifted Child of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine

THE PROBLEM OF PREPARING GIFTED HIGH SCHOOL STUDENTS FOR ENTREPRENEURIAL ACTIVITY IN THE THEORY AND HISTORY OF DOMESTIC AND FOREIGN TEACHERS

Summary.

The article substantiates and analyses the problem of preparing gifted high school students for entrepreneurship in the theory and history of domestic and foreign pedagogy. The analysis of scientific works of historical preconditions of development of domestic and foreign scientists in the context of business education, professional self-determination and readiness of gifted high school students for entrepreneurial activity is carried out.

The historical context and the current state of preparation for entrepreneurial activity, as well as the features of extracurricular education in domestic pedagogy are studied by A. Verbytsky, D. Zakatnov, O. Melnyk, O. Osipov, G. Ball, P. Perepelytsia, V. Rybalka, M. Poddyachny, V. Tulaev, O. Tyutyunnyk.

The interpretation of entrepreneurship education is analyzed according to the research of a number of foreign scholars – M. Ginzburg, W. Efroimson, N. Robinson,

F. Monks, M. Kantu, Z. Bulent, F. Warrell, Zhd. Szarko, N. Gabelko, S. Rodriguez and H. Liber.

The preparation of gifted high school students for entrepreneurial activity in domestic pedagogy is based on a number of problems studied by O. Alexandrova, J. Virna, M. Vrublyovska, O. Gubenko, D. Zakatkov, R. Ivanenko, V. Kirichenko, E. Klimov, G. Kostyuk, A. Zhurkina, O. Melnyk, O. Platonov, M. Tymenko, E. Pryazhnikova, M. Shabdinov, L. Fedorenko and others.

N. Balatska, O. Burov, M. Vrublyovska, M. Ginzburg, A. Golomshtok, G. Gorbatko, O. Gubenko, E. Gudkova, O. studied the general conceptual positions of gifted high school students in the field of professional self-determination. I. Zhernokleev, D. Zakatkov, V. Zarytska, L. Yovaysha, R. Ivanenko, V. Kirichenko, E. Klimov, I. Kondakov, L. Korinna, G. Kostyuk, T. Kravchenko, S. Chistyakova, S. Kulikova, L. Kulinenko, A. Kukharchuk, I. Kucheryaveko, N. Lavrinenko, I. Martyniuk, M. Melnyk, O. Melnyk, O. Morin, A. Mudryk, I. Nazimov, S. Pashchenko, K. Platonov, M. Tymenko, B. Fedoryshyn, S. Chistyakova, M. Shabdinov, P. Shavir, Z. Richards, J. Renzulli, S. Pfeiffer, N. Robinson, K. May, J. Feldhusen, M. Sadova, L. Fedorenko, A. Shevenko list and provide ways to solve problems that arise during the preparation of gifted high school students for entrepreneurship in out-of-school educational institutions.

Keywords: talent; entrepreneurship; pre-professional training; readiness for professional self-determination.

Стаття надійшла до редколегії 13 липня 2022 року